

dan een derde van het besteedbaar inkomen van gezinsbedrijven uit andere bronnen komt dan de agrarische bedrijfsvoering, zoals inkomen van gezinsleden die buiten het bedrijf werken. Dat aandeel zal bij voortgaande liberalisering verder gaan toenemen. Die situatie bestaat al langer in landen als de VS, Australië en Nieuw Zeeland, waar bedrijven gemiddeld genomen meer zijn overgeleverd aan aanvullende inkomsten uit de markt. In een geliberaliseerde situatie zullen in Nederland bedrijven die door sterke schaalvergroting hun kosten kunnen verlagen wellicht wel kunnen overleven zonder de kant van het nevenbedrijf op te gaan. Het is de vraag of er in het Nederlandse multifunctionele landschap wel plaats is voor dergelijke bedrijven. Als dat al het geval is, is het de vraag of met dergelijke bedrijven wel goede afspraken te maken zijn over bijvoorbeeld betaald natuur- en landschapsbeheer.

De voortschrijdende liberalisering en mondialisering kan voor het Nederlandse agrocomplex als geheel belangrijke voordelen hebben. Die voordelen kunnen vergelijkbaar zijn met wat zich heeft voorgedaan bij de vorming van de Europese gemeenschappelijke markt. Omdat er, anders dan in de Europese Unie, internationaal nauwelijks afspraken zijn over het creëren van gelijke concurrentievoorwaarden, zijn er echter ook veel problemen te verwachten. Voor de primaire productie van de boeren en tuinders is het beeld nog minder gunstig. Zij krijgen bij lagere en sterker fluctuerende prijzen te maken met een doorgaande sanering. Voor gezinsbedrijven die de productie niet eenvoudig kunnen aanpassen aan snel wijzigende marktomstandigheden is dat een somber vooruitzicht. Er tekent zich dan in de bedrijfsstructuur een tweedeling af: gezinsbedrijven met aanzienlijke neveninkomsten en groot-schalige, gespecialiseerde bedrijven. Het is zeer de vraag of die laatste categorie bedrijven wel goed in te passen is in ons multifunctionele landschap.

Dirk Strijker is verbonden aan de Economische Faculteit van de Rijksuniversiteit Groningen en is gespecialiseerd in de economische aspecten van landbouw en platteland.

Verskillende oplossingen voor hetzelfde probleem

Globalisering zet wereldwijd de sociale zekerheid onder druk

De globalisering beïnvloedt het leven van vele werknemers over de hele wereld. De toegenomen internationale concurrentie en de gestegen bedrijfsmobiliteit hebben direct invloed op de fundamentele sociale zekerheidsnormen. Met name lager geschoolde mobiele arbeidskrachten worden daarmee geconfronteerd. De globalisering zet hun sociale bescherming onder druk.

AN MAES EN BÉA VAN BUGGENHOUT

De vele visies op globalisering die in de media worden gebracht zijn in vier stromingen in te delen. 'Globofoben' stellen het fenomeen gelijk aan de ondergang van de wereld. 'Anders-globalisten' doen een aantal concrete voorstellen voor een nieuwe wereldorde in de zin van een sociale correctie op de globalisering. 'Globofielen' leggen uit dat de globalisering alleen positieve gevolgen kan hebben, aangezien de neveneffecten bijkomstig en beheersbaar zijn. De sceptici tenslotte beschouwen globalisering niet als een nieuw fenomeen en doen de hele heisa af als 'a tempest in a teapot'.

De sociale bescherming staat onder grote druk van de toenemende internationale concurrentie. Het risico van sociale dumping wordt hierbij reëel. Dit betekent dat staten in de verleiding komen om hun concurrentiepositie veilig te stellen door een

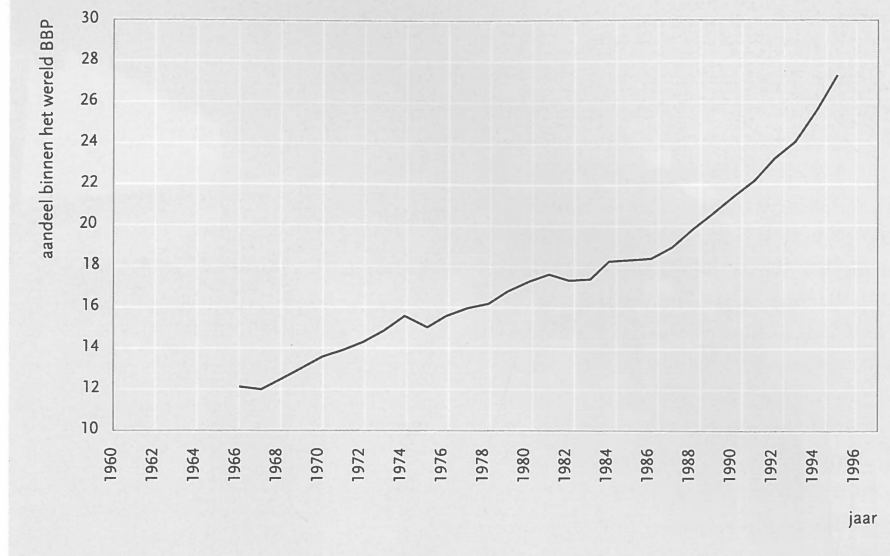
◁ *Duitse bouwvakkers ondersteunen de Nederlandse bouwsector.*

verlaging van hun sociale lasten, onder druk van het geheel of een deel van het mondiale economische systeem. Volgens deze redenering vestigen bedrijven zich op de plaats waar ze zonder druk van sociale normering en dus zonder hoge arbeidskosten de stevigste marktpositie kunnen innemen, wat dan weer druk zou uitoefenen op de wetgever om te bezuinigen op de sociale uitgaven en aan de sociale normering de laagste prioriteit te geven. Dit zou een neerwaartse spiraal of 'race to the bottom' van de betreffende regelgeving tot gevolg hebben om een exodus van multinationals naar de lagelonenlanden te vermijden.

Sommige critici beweren echter dat de rol van de sociale kosten bij lokalisatiebeslissingen van bedrijven niet overdreven moet worden. Transport-, energie- en taxatiekosten, de aanwezigheid van bekwaam en gedisciplineerde arbeidskrachten, de penetratie van de buitenlandse markt en politieke en sociale stabiliteit spelen eveneens een belangrijke rol. Alleen in arbeidsintensieve sectoren, zoals de productie van textiel en schoenen, kan volgens hen de sociale normering een doorslaggevende rol spelen. De meest radicale aanhangers van deze relativiserende strekking spreken zelfs van een 'race to the top', aangezien respect voor fundamentele sociale zekerheidsnormen een verhoogde sociale rust met zich meebrengen, die buitenlandse investeerders aantrekt in plaats van afstoot.

Er kunnen echter vragen gesteld worden bij de juistheid van deze visie. Conventie 102 van de Internationale Arbeidsorganisatie over fundamentele sociale-zekerheidsnormen, die stamt uit 1952, is nog maar door veertig landen geratificeerd. Dit laat op zijn minst vermoeden dat weinig landen overtuigd zijn van het concurrentievoordeel van het waarborgen van minimale sociale zekerheidsnormen. Met andere woorden, wanneer men overtuigd zou zijn van het concurrentievoordeel van een gegarandeerde sociale minimumbescherming, dan had hierover geen Conventie hoeven worden opgesteld en was dit al geruime tijd de gangbare praktijk.

Bovendien zijn er kritische kanttekeningen te plaatsen bij het beschermingsni-

Werldexport van goederen en diensten als een aandeel binnen het wereld BBP. Bron: World Bank, World Development Indicators, CD-ROM, Washington, 1998.

veau waar Conventie 102 in voorziet. De invloed op de te waarborgen minimumvereisten van de derde-wereldlanden, waarvan er steeds meer deel uitmaken van de Internationale Arbeidsorganisatie, valt niet te miskennen. Men kan dan ook begrijpen dat de overeengekomen minima niet bijster hoog kunnen zijn. Om aan deze kritiek tegemoet te komen, kwam in 1964 bij de Raad van Europa de Europese Code inzake Sociale Zekerheid tot stand. Die was duidelijk gebaseerd op de Conventie 102, maar hierbij werd de lat iets hoger gelegd. In 1990 werd de Code herzien en werd een bijkomende verhoging van de vereiste minimumnormen ingevoerd.

Werknemers die nergens onder vallen

Niet alleen het verkeer van bedrijven nam de laatste jaren toe, ook van de werknemer wordt een flexibeler houding verwacht. Deze geografische mobiliteit is maar één aspect van arbeidsmobiliteit. Dit begrip slaat op elke functionele, sectoriële, professionele of geografische verandering van de positie op de arbeidsmarkt. Deze 'mobiele' werknemers voorzien van een adequate sociale bescherming is geen sinecure omdat de sociale-zekerheidssystemen op nationaal niveau zijn geregeld. Dit nationale karakter van de regelgeving leidt tot problemen voor mobiele werknemers met betrekking tot het toepassingsgebied van de sociale zekerheidssystemen en de toekenningsvoorwaarden. Binnen de groep van mobiele werknemers kan onderscheid gemaakt worden

tussen mondiale, industriële en transnationale migranten. De behoefte aan bescherming neemt namelijk een andere vorm aan naarmate het om goed betaalde of minder goed betaalde arbeidskrachten gaat. De mondiale migrant is doorgaans een hooggeschoolde, goed betaalde arbeidskracht, die een managementfunctie heeft en migreert binnen de structuren van multinationals en internationale financiële instellingen. De industriële migrant is

Land of bedrijf	BBP of totale omzet (in miljoenen dollars)
General Motors	164
Thailand	154
Norway	153
Ford Motor	147
Mitsui & Co.	145
Saudi Arabia	140
Mitsubishi	140
Poland	136
Itochu	136
South-Africa	129
Shell Group	128
Marubeni	124
Greece	123
Exxon	117
Toyota Motor	109
Wal Mart Stores	105
Malaysia	98
Israel	98

Bron: UNDP, Human development report 1999, New York, Oxford University Press, 1999, 32.

Foto: Edwin van der Schoot

De sociale dienst in Utrecht.

Doordat elk land zelf kan bepalen op welke personen zijn sociale-zekerheids wetgeving van toepassing is, ontstaan er problemen rond het toepassingsgebied van de sociale zekerheid. Het stelsel kan van toepassing zijn op alle onderdanen en alle onderdanen die in het land wonen, iedereen die op het grondgebied verblijft of iedereen die werkzaam is in het land. Aangezien elk land zijn eigen regels heeft, krijgt men al gauw te maken met regels die niet op elkaar zijn afgestemd, wat kan leiden tot twee ongewenste situaties. Allereerst kan een persoon binnen het toepassingsveld vallen van het stelsel van twee (of meer) staten en dus meervoudig 'beschermd' worden. Diegene zal dan ook aan de verschillende stelsels moeten bijdragen. Daarnaast kan de werknemer het ook zonder sociale bescherming moeten stellen, als hij niet binnen een toepassingsgebied valt. Dit laatste risico treft de categorie van transnationale migranten uit de lage en middenklasse het zwaarst.

De tweede categorie van problemen

Grensovergang tussen Polen en Duitsland bij Frankfurt an der Oder.

een bedrijfsgebonden migrant die op verzoek en via het bedrijf waar hij werkzaam is in een vestiging van het bedrijf in een ander land voor korte of langere tijd tewerkgesteld wordt. De transnationale migranten maken veruit het grootste gedeelte van de migratiestromen uit en bestaan uit economisch actieve, loonafhankelijke migranten, die op eigen initiatief migre-

ren met arbeid en inkomen als primair doel. Transnationale migranten worden in belangrijke mate gehinderd door nationale grenzen, aangezien ze geen kunnen gebruik kunnen maken van een internationaal netwerk van bedrijven. Zij zijn dan ook in grote mate afhankelijk van bescherming op basis van nationale sociale-zekerheidsstelsels of bijstandsstelsels.

Foto: Matthias Verheist

(Foto: Matthias Verheke)

Wachtrij in Frankfurt an der Oder.

meende ratificatie zou leiden van de conventie die de sociale zekerheid garandeert, dan nog blijft het risico bestaan dat deze conventie en andere goed bedoelde politieke en wetgevende initiatieven geen invloed op de informele sector uitoefenen. Want wat doet de internationale regelgeving er toe als bijvoorbeeld in Franstalig Afrika tachtig procent van de bevolking op de zwarte markt werkt?

Er zou onderzocht moeten worden welke sociale beschermingssystemen reeds bestaan binnen de informele sector en wat de tekortkomingen daarvan zijn. Daarna kun je voorstellen formuleren ter versterking van de bestaande systemen en ter bevordering van het uitgroeien ervan tot een formele sociale bescherming. Daarnaast moet worden voorzien in een geheel van (afdwingbare) instrumenten die niet alleen de status quo, of erger de erosie van het bereikte sociale beschermingsniveau tegengaan, maar die een garantie vormen voor een adequate mondiale sociale-zekerheidsbescherming.

An Maes en Béa Van Buggenhout zijn respectievelijk als wetenschappelijk medewerker en hoogleraar verbonden aan de Katholieke Universiteit Leuven. Het artikel is gebaseerd op hun onderzoek 'De invloed van globalisering op de sociale zekerheid'.

Literatuurselectie

- Collinson, S. (1999) New issues in refugee research, Working paper 1, Globalisation and the dynamics of international migration: implications for the refugee regime, London, <http://www.unhcr.ch/refworld/pub/wpapers/wpnor.htm>.
- Held, D., A. McGrew, D. Goldblatt en J. Perraton (1997) *Global Transformations*, Cambridge, Polity Press.
- Kierzkowsky, H. (1997). *Globalisation: economic opportunities and dangers*. Rondetafelgesprek ter gelegenheid van de zeventigste verjaardag van het Institut des Hautes Etudes Internationales, Genève.
- Krugman, P. en R. van der Ploeg (1996) *De borreltafeleconomie: Drogredenen over globalisering*. Utrecht, Het Spectrum.
- Van Buggenhout, B. van, K. Verreth en G. Gesquire (red.) *Arbeidsmobiliteit en sociale verzekeringen*, Brugge, die Keure.

betreft de voorwaarden om recht te hebben op een uitkering. Bepaalde landen zullen vreemdelingen geen of een verminderd recht op een uitkering verlenen wanneer die zich op het grondgebied van een andere staat bevinden, bijvoorbeeld omdat ze na de pensioenge-rechtigde leeftijd naar hun thuisland zijn teruggekeerd. Zo worden de Belgische rust- en overlevingspensioenen uitbetaald aan Belgen, ongeacht of die zich in het buitenland bevinden of niet, terwijl de pensioenen in principe niet betaald worden aan uitkeringsge-rechtigde buitenlanders die niet werkelijk in België verblijven.

Om dit probleem op te vangen werden op nationaal, regionaal en wereldniveau enkele coördinatieakkoorden afgesloten, die discriminatie op grond van nationaliteit verbieden en bepalen welk nationaal systeem van toepassing is, hoe uitkeringen worden berekend wanneer een werknemer in verschillende landen werkzaam is en onder welke voorwaarden uitkeringen uitbetaald kunnen worden in andere landen.

De uitwerking van deze instrumenten is niet altijd even bevredigend. De diversiteit aan instrumenten heeft een dusdanig niveau bereikt dat 'coördinatie van de coördinatie-instrumenten' nodig lijkt te worden. Alleen al op Europees niveau zijn er de Verordeningen 1408/71 en 574/72, de samenwerkingsakkoorden tussen de Europese Unie en landen daarbuiten, de verdragen die binnen de Raad van Europa en de Internationale Arbeidsorganisatie zijn gesloten, de verdragen tussen de lidsta-

ten van de EU onderling en afspraken tussen individuele lidstaten en landen van buiten de EU. Als je bedenkt dat één bepaalde situatie binnen het toepassingsgebied van verschillende instrumenten kan vallen en dat deze instrumenten verschillende oplossingen hebben voor hetzelfde probleem, wordt de complexiteit al vrij snel duidelijk.

De verhoogde mobiliteit van bedrijven en werknemers als gevolg van de globalisering levert weliswaar problemen op, maar die blijven niet allemaal onopgelost. Zo is op het vlak van de arbeidsmobiliteit de behoefte aan coördinatie van de coördinatie-instrumenten opgepakt en zijn er op Europees niveau concrete voorstellen geformuleerd. Een van die voorstellen betreft de uitbreiding van het toepassingsgebied van de Verordening 1408/71 naar niet-EU-onderdanen, wat de rechtszekerheid van migranten in Europa zeer ten goede zou komen.

Wat betreft de invloed van de globalisering op de lokalisatiebeslissingen van bedrijven en de houding van de wetgever aangaande de sociale wetgeving, lijkt een waarschuwing geboden. Men neemt duidelijk een risico als men het respect voor de fundamentele sociale-zekerheidsnormen overlaat aan de willekeur van bedrijven en wetgevers ten aanzien van de vraag of zij een basisbescherming al dan niet voordelig achten voor hun economie. Zelfs als veel bedrijfs- en regeringsleiders de mening delen dat een gunstig sociaal klimaat een garantie is voor een voordelige marktpositie en dit tot een veralg-